

"Sual: Bu kadar elîm ve karanlıklı, müşkilâtlı yola nasıl ekser insanlar gidiyorlar? Elcevap: İçine düşmüş bulunuyorlar, çıkamıyorlar..." Buradaki soru-cevabı izah eder misiniz?

"Eğer denilse: Bu kadar elîm ve karanlıklı, müşkilâtlı yola nasıl ekser insanlar gidiyorlar?"

"Elcevap: İçine düşmüş bulunuyorlar, çıkamıyorlar. Hem insandaki nebâtî ve hayvânî kuvveleri, âkıbeti görmedikleri, düşünemedikleri ve o insandaki letâif-i insaniyeye galebe ettikleri için, çıkmak istemiyorlar ve hazır ve muvakkat bir lezzetle mütesellî oluyorlar."(1)

İnsandaki hissiyatların aksamı farklı farklıdır, bir kısmı nebati, bir kısmı hayvani, bir kısmı insani, bir kısmı nurani ve ulvidir. İnsani ve nurani olan kısmı İslam terbiyesi ile inkişaf edip gelişir. Şayet İslam terbiyesi ile terbiye olunmazlar ise, zayıf ve köksüz kalıp nebati ve hayvani duyguların dalgasında belli belirsiz savrulup giderler.

Nebati ve hayvani hissiyatların genel özelliği akıbeti düşünmezler. Lezzet ve zevklere tapar derecesinde müpteladırlar. Bu gibi nebati ve hayvani hissiyatlar, insanın akıl ve kalp gibi yüksek ve ulvi hissiyatlarını susturup insanlık vazifelerinden geri bırakıyorlar, kulluk vazifelerinden ödün verdiriyorlar.

İnsanın en zayıf damarı bu nebati ve hayvani hissiyatlardır. Bu hissiyatlar bir insanda galebe çalarsa, dinin emirleri ile de karşı karşıya gelirse, bu insan dinin emirlerini değil hissiyatını dinler. Mesela, Allah orucu emreder insanda, hayvani hissiyat galip ise yemeği tercih eder. İşte insandaki bu nebati ve hayvani hazlar insanı dalaletin karanlık sularına çekebiliyor.

Nefis ve kör hissiyat bir dirhem hazır lezzeti gelecekteki tonlarca lezzete tercih eder; bu gibi nebati ve hayvani hissiyatlar insanın akıl ve kalp gibi insani ve nurani hissiyatlarını susturup insanlık vazifelerinden geri bırakıyorlar.

Evet **nefis**, **heva** ve **vehim** sadece hazır anını düşünür geleceği ve sonunu göremez ve düşünemez, bir cihetle hayvan gibidir. Nasıl hayvanda akıl ve basiret olmadığı için geleceği göremez, her şeyi bulunduğu andır; aynı şekilde insandaki nefis, heva ve vehim gibi cihazlarda geleceği ve neticeyi düşünmez, her şeyi bulunduğu andır.

Mesela nefis, heva ve vehime denilse, "*Sen Őu hazır bir gram lezzeti terk et, sana bir yıl sonra tonlarca lezzetler verilecek.*" Nefis ve vehim, o bir gram hazır lezzeti bir yıl sonra verilecek tonlarca lezzete tercih eder. Zira nefis bir yıl sonrasını düşünüp muhakeme edemiyor, o sadece bulunduğu anı düşünüyor.

Durum ceza noktasında da aynıdır, nefis ve vehime denilse "*Őimdi sana bir tokat atacağız, ama bu tokata mukabil bir hafta sonraki büyük bir azaptan kurtulacaksın.*" Nefis ve heva hazır bir tokata razı olmaz. Çünkü o tokadı hemen ve peşinen yiyecek. Halbuki bir tokada bedel bir hafta sonra büyük bir azaptan kurutulacak, ama bunu göremiyor ve bilemiyor.

Özet olarak, ekser kafirler lakayitlık ve umursamazlık olan ademi kabul dairesinde bulduklarından, düşünmeden yaşıyorlar ve küfr-ü mutlaktakiler gibi hayatları harap olmuyor. Sefahatten gelen menhus lezzetle hislerine mağlup olup akıllarını uyutuyorlar. His ve hevesin hakimiyeti aklın mizanlarını dinlemiyor. His ve heveslerine mağlup olarak yaşıyorlar.

Aklı tatil ettiklerinden düşünce ufukları kısırlaşıyor; geçmiŐi ve geleceği düşünmeden anlık yaşıyorlar. Gençlik, Őöhret, imkan ve saltanat bir müddet onların zevk ve menfaatlerine kuvvet veriyor. İmandan gelen zevk ve lezzeti idrak edemediklerinden mukayese imkanı bulamıyorlar. Mevcut hayatı ideal zannediyorlar. Dünyanın ve hayatın zor ve ağır Őartları başka Őeyleri düşünmeye fırsat ve imkan bırakmıyor...

(1) bk. [Lem'alar, On Üçüncü Lem'a.](#)